

ARMATA ROMÂNĂ ÎN 1913. CAPACITATE OPERATIVĂ ȘI STĂRI DE SPIRIT

PETRE OTU

(Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară)

Starea de pregătire a armatei române și acțiunile ei la sudul Dunării în războiul împotriva Bulgariei, din vara anului 1913, sunt obiect de controversă istoriografică. Analizele și opiniile exprimate au fost diferite. În amintirile sale din Bulgaria, Mihail Sadoveanu, participant ca ofițer de rezervă în regimentul 15 „Războieni”, aprecia campania armatei române drept un mare „fapt ostășesc”¹. La rândul său, generalul I. Anastasiu, comandantul regimentului III „Dâmbovița” No. 22, cu gradul de locotenent-colonel, scria că actul de la 1913, reprezintă „cel mai strălucit exemplu de oaste și națiune, pregătite pentru a trece prin sacrificii, la glorie și înălțare”². Aceste opinii sunt împărtășite și de mulți specialiști sau participanți la evenimente³.

În schimb, alții au caracterizat-o ca o „preumblare” la sudul Dunării, care a scos în evidență tarele organizării militare românești. Constantin Argetoianu, ofițer de rezervă (medic) în campanie, scria că participarea la al doilea război balcanic a fost pentru noi „o mare nenorocire, fiindcă sarcina de îndeplinit a fost prea ușoară și ne-a întărit în obiceiurile noastre de a trata lucrurile cu ușurință. [...] Am rămas cu impresia că aveam o armată [...] bine înzestrată, bine organizată și bine condusă”⁴.

Ca de obicei, între cele două extreme adevărul este undeva la mijloc, iar studiul de față încearcă să-l reliefeze, mai ales că beneficiem, la un secol distanță, de durată lungă a istoriei.

EVOLUȚIA ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA 1878–1913

După războiul de independență, armata română a cunoscut o lungă perioadă de pace, răstimp în care și-a schimbat configurația sub multe aspecte (legislație, structuri organizatorice, dotare, doctrină, instrucție, infrastructură etc.). Mai precizăm

¹ Petre Otu, *Mihail Sadoveanu. Cu arma și pana la sudul Dunării*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3–4/2013, p. 70.

² I. Anastasiu, *Avântul Țării. Campania din 1913 în Bulgaria*, Cluj, Institutul de Arte Grafice, Editură și Librărie „Cartea Românească”, 1925, p. 3.

³ A se vedea, în acest sens, Costin Petrescu, *Istoricul campaniei militare din anul 1913*, București, Imprimeria „Jockey Club”, 1914.

⁴ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul al II-lea, partea a IV-a. 1913–1916, București, Humanitas, 1991, p. 11–12.

că modernizarea organismului militar românesc a fost parte a celei a societății românești, cu toate plusurile și minusurile sale. În domeniul militar, progresul a fost evident pe mai multe planuri, dar, în ansamblu, resursele puse la dispoziția armatei nu au ținut pasul cu necesitățile interne și cu achizițiile pe plan european, astfel că s-au acumulat serioase rămăneri în urmă. Iată, de exemplu, în intervalul 1900–1914 bugetul Ministerului de Război a fost de 13–19% din bugetul general al statului⁵. În aceeași perioadă, procentul în țările vecine s-a situat la 25% în Rusia, 23% în Bulgaria și Serbia, 15% în Austro-Ungaria⁶.

Cauzele unei atari stări de lucruri sunt, desigur, complexe. În primul rând nivelul de dezvoltare al societății românești era relativ modest, în pofida amplului proces de modernizare desfășurat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. În al doilea rând, România era membră, din anul 1883, a Triplei Alianțe, care părea un instrument eficient și suficient pentru garantarea securității⁷. După opinia liderilor politici și a planificatorilor militari, era cu totul improbabil ca statul român să fie angrenat singur într-un război, mai ales că acesta urma să aibă un caracter defensiv. În aceste condiții, întărirea armatei nu era percepută ca o problemă stringentă, *sine qua non*, pentru supraviețuirea statului.

În al treilea rând a mai contat și conservatorismul unei părți a *establishment*-ului militar românesc, care a pus pe primul plan aspectul cantitativ (numărul de baionete, de batalioane, de regimente, divizii etc.) în detrimentul calității. S-a ajuns, astfel, la efective numeroase, la un cadru organizatoric extins, fără a se putea asigura o stare operativă corespunzătoare, o dotare adecvată.

Conștientizarea disfuncționalităților majore ale armatei a generat inițiative reformiste, între care cea mai importantă a avut loc în timpul ministeriatului lui Alexandru Averescu (1907–1909). Ca urmare a eforturilor sale, Parlamentul a adoptat, în martie 1908, o nouă lege de organizare a armatei, care aducea importante modificări în raport cu legislația anterioară⁸. Elementele armatei erau reduse la trei: armata activă cu rezerva ei ce forma armata de operații în caz de conflict; milițiile destinate a întări armata de operații, fie prin unități constituite, fie umplând golurile; armata teritorială, cu misiunea de a apăra teritoriul.

Durata serviciului militar era redusă de la 21–46 de ani la 21–40 de ani, schimbându-se și structura acestuia astfel: șapte ani în activitate; cinci ani în rezervă; trei ani în miliții și patru ani în armata teritorială. Numărul anilor de rezervă a fost sporit de la doi la cinci, acela al milițiilor a fost redus de la șase la trei, iar al armatei teritoriale de la zece la patru.

⁵ *România în Războiul Mondial 1916–1919*, volumul I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934, Anexa nr. 1 (în continuare se va cita *RRM*).

⁶ *Ibidem*, p. 24.

⁷ Pentru acest aspect a se vedea, între altele, G. Căzan, S. Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979; *Documente Diplomatice Române*, seria I, volumul 11, București, Editura Academiei, 2006.

⁸ Ministerul de Război, *Lege pentru organizarea armatei cu dezbaterile din Cameră și Senat*, București, Tipografia Curții Regale, F. Göbl și fiii, 1908; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, 2005, p. 64–73.

Durata serviciului sub arme pentru toate trupele pedestre a fost redusă la doi ani, pentru trupele călări la trei ani, iar pentru marină la patru ani. În acest mod contingentul anual a fost mărit de la 22.000 de oameni la 40.000, număr care se apropia de cifra totală de încorporabili, care se situa în jurul a 46.000 de oameni.

Infanteria activă a fost în întregime permanentizată, iar regimentele de rezervă, constituite la mobilizare, beneficiau de un nucleu de cadre permanente. De asemenea, toată artileria de câmp era transferată diviziilor, până la acea dată 1/3 din ea fiind oprită la corpul de armată. Cavaleria a rămas organizată în regimente de roșiori (trupe permanente) și călărași (trupe cu schimbul).

Față de aceste măsuri reformiste, ce încercau să mute accentul de la cantitate la calitate, reacția unei părți importante a corpului ofițeresc a fost negativă, generalul Averescu fiind acuzat că slăbește puterea militară a țării, ceea ce genera un raport de inferioritate față de principalii eventuali adversari, între care la loc de frunte era menționată Bulgaria. Prin urmare, legea a fost modificată în 1910, 1911 și 1913, ultima dată cu puțin înainte de campania din sudul Dunării, respectiv la începutul lunii mai. Între modificările aduse succesiv de cele trei acte normative amintim: schimbarea structurii armatei (armata activă, rezerva armatei active și milițiile); mărirea serviciului militar la 42 și apoi la 46 de ani și schimbarea structurii acestuia (șapte ani în activitate, 12 ani în rezervă și șase ani în miliții); folosirea contingentelor de rezervă pentru constituirea, la mobilizare, a unităților de rezervă; crearea serviciului cu schimbul și pentru artilerie etc. În general, aceste modificări au atenuat caracterul reformist al legii din 1908, consacrand revenirea, în mare parte, la situația anterioară.

Cu toate acestea, în perioada 1908–1913 s-au adoptat o serie de măsuri care aveau menirea să întărească forța militară a țării, deși nu toate s-au dovedit, în cele din urmă, eficiente. Din rândul acestora reținem: înființarea Comandamentului Corpului 5 armată și a comandamentului Diviziei 10 infanterie; crearea unor unități de artilerie (un regiment de artilerie călăreață cu șase baterii; cinci regimente de artilerie de câmp cu tunuri performante de 75 mm, model 1904; cinci divizioane de obuziere ușoare de 105 mm, cu tragere repede; un divizion de obuziere grele 150 mm cu tragere rapidă), de pioneri (cinci batalioane pioneri; un batalion pontonieri; un batalion cai ferate etc.), de infanterie (șase regimente de infanterie; șase batalioane de rezervă) etc.

De asemenea, anii premergători celui de-al doilea război balcanic au consacrat apariția aviației ca o nouă armă. În 1908 s-a creat o companie de aerostație, iar în 1912, Școala militară de pilotaj de la Cotroceni⁹. În sfârșit, prin legea din 1 aprilie 1913 s-au pus bazele Aeronauticii Militare, care avea o secție de aviație și una de aerostație¹⁰.

⁹ *Aeronautica Militară Românească (The Romanian Military Aeronautics)*, București, Editura Curtea Veche, 2013, p. 56–56.

¹⁰ *Ibidem*, p. 59–61,

STAREA COMBATIVĂ A ARMATEI ÎN ANUL 1913

În 1913, în preajma intrării în război, forța armată la pace a României consta în: cinci comandamente de armată; zece comandamente de divizie, zece batalioane de vânători; 80 de regimente de infanterie (jumătate active, jumătate de rezervă); 20 de regimente de cavalerie (12 de roșiori și opt de călărași), 20 de regimente de artilerie de câmp 75 mm a șase baterii; un regiment escortă regală; un regiment de artilerie călăreață, două regimente artilerie cetate; un regiment de artilerie asediu; serviciu aeronautic, subunități de pionieri, de telegrafie etc.

Forța combativă la pace era de 12 batalioane active, 80 de batalioane rezervă, 83 de escadroane, 126 baterii de câmp, 15 baterii de obuziere de 105 mm, două baterii obuziere grele, trei baterii munte. Efectivul se cifra la 6.169 de ofițeri și elevi și 94.170 trupă¹¹.

Materialul de război era destul de variat sub raportul performanțelor. Infanteria și cavaleria aveau în dotare arma Manlicher, model 1893, calibru 6,5 mm, iar milițiile aveau aceeași armă, dar model 1879 și calibrul 11 mm. Bătăia maximă a acesteia era de 2.000 m, iar cadența de 8–10 lovituri/minut. Regimentele active și batalioanele de vânători aveau câte o secție de trei mitraliere Maxim. Regimentele de rezervă și cele de călărași nu aveau mitraliere. Mitraliera Maxim avea calibrul 6,5 mm, bătăia maximă de 3000 metri, iar cadența practică de 250 lovituri/minut.

Artileria era armată cu tunuri de 75 mm model Krupp 1904, cu tragere rapidă (10–18 lovituri pe minut), bătăia maximă fiind de 7.000 m. Obuzierele de 105 mm erau tot model Krupp, bătăia maximă fiind de 6.200 m, iar cadența de 8 lovituri pe minut. Cele de 150 mm și 120 mm erau model Schneider, cadența fiind de 3 lovituri/minut¹².

Urmare a eforturilor depuse după izbucnirea primului conflict balcanic, la 1 iulie 1913 armata română dispunea 310.000 arme Manlicher cu 280 milioane cartușe, 78.000 arme Henry-Martini cu 16 milioane de cartușe, 614 guri de foc de câmp și 110 guri de foc cu tragere înceată (tunuri de munte, obuziere, tunuri de asediu)¹³.

Asigurarea cu muniție era insuficientă, ea ajungând doar pentru câteva zile de luptă. Astfel, fiecare armă dispunea de 720 cartușe, pentru mitralieră existau 48.000 de cartușe, pentru fiecare tun calibrul 75 mm 1.100 lovituri, pentru fiecare obuzier de 120 mm erau doar 500 de proiectile.

Cele mai mari neajunsuri erau la materialul sanitar, care lipsea practic la unități și mari unități¹⁴, precum și marele și micul echipament. La armata de

¹¹ RRM, volumul 1, p. 29–30.

¹² George G. Garoescu, *Războaiele balcanice 1912–1913 și Campania Română din Bulgaria*, ediția a II-a, Tipografia Centrului de instrucție al infanteriei, Sfântul Gheorghe, 1935, p. 124–125.

¹³ C.N. Hârjeu, *Studii și critice militare. Din învățămintele războaielor din 1913 și 1916–1918*, Editura Librăriei „Stănciulescu”, București, 1921, p. 116.

¹⁴ Dimitrie Gerota, *Impresiuni și păreri din timpul acțiunii militare în Bulgaria 22 iunie – 20 august 1913*, Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă, București, 1913, p. 1–7.

operații în momentul mobilizării micul echipament ajungea pentru 266.000 soldați, pantalonii pentru 341.000, câte două perechi de bocanci pentru 320.000, ranițe pentru 308.000 de oameni, bluze de pânze pentru 287.000, mantale pentru 342.000, tunici pentru 266.000, saci de merinde pentru 344.000, bidoane pentru 356.000 de oameni¹⁵.

Cu toate aceste eforturi și măsuri, unele luate pe ultima sută de metri, percepția multora era că România nu avea instrumentul adecvat pentru a-și îndeplini obiectivul propus. Nicolae Iorga aprecia că o acțiune militară era dificilă, întrucât noi „nu puteam purta un război, neavând nimic în adevăr gata”¹⁶.

Și mai categoric era Constantin Argetoianu, participant la campania din sudul Dunării în calitate de ofițer de rezervă (medic). El scria că România avea o „armată de fațadă” și „nimeni, dar absolut nimeni nu s-a preocupat de armamentul și de echipamentul nostru; nimeni nu și-a pus întrebarea dacă armata noastră va fi în stare să facă față unui adversar serios; nimeni nu s-a preocupat despre stările sanitare din Bulgaria, despre posibilitatea unei molipsiri a trupelor și despre combaterea ei. Toată lumea politică se ocupa numai de combinațiuni ministeriale. Citiți *Însemnările* lui Marghiloman, continua acid memorialistul: nu veți găsi o singură dată grija operațiunilor proiectate peste Dunăre, dar la fiecare rînd preocuparea despre ce gîndește Take Ionescu, despre ce vrea Nicu Filipescu sau ce cere Ionel Brătianu. Se va face sau nu guvern național? Cîte portofolii s-ar putea da liberalilor? Fi-va Maiorescu mai mult influențat de Take sau de Marghiloman? Rezista-va Regelui? Iată marile probleme care preocupau nu numai guvernul, dar și opoziția, și *lumea întreagă*. De ce urma să se întîmple peste Dunăre nu se sinchisea nimeni”¹⁷.

Au existat și opinii complet opuse celor de mai sus. Unul dintre susținătorii ideii că armata era pregătită a fost generalul Grigore Crăiniceanu, fost șef al Marelui Stat Major, ministru de război în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (1908–1910) și comandant al corpului 2 armată în campania din sudul Dunării. Trecând în rezervă la începutul anului 1914, el s-a raliat pozițiilor liberalilor, care se simțeau vizați de criticile conservatorilor potrivit cărora au găsit, la preluarea guvernării, armata nepregătită. Dimpotrivă, generalul Crăiniceanu a demonstrat, cu date și situații statistice, că guvernele liberale, și în special cel din care a făcut parte, au dat atenție întăririi armatei, astfel că multe dintre necesitățile ei au fost acoperite¹⁸.

Datele și informațiile prezentate de generalul Crăiniceanu sunt controlabile și corecte, dar ele, după opinia mea, nu schimbă prea mult starea armatei la momentul

¹⁵ C.N. Hârjeu, *op. cit.*, p. 99.

¹⁶ N.Iorga, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Atelierele grafice Socec & Co, Societate anonimă, București, 1914, p. 100.

¹⁷ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 37.

¹⁸ Gr. Crăiniceanu, *Armata în 1913*. Conferință ținută la Cercul de Studii al Partidului Național-Liberal, la 8 ianuarie 1914, București, Editura Institutului de Arte Grafice „Flacăra”, 1914.

adevărului, cel al unui război. De altfel, după terminarea campaniei, a existat în interiorul clasei politice românești o aprinsă dezbatere asupra nepregătirii armatei, cele două partide – conservator și liberal – căutând să transfere responsabilitățile unul asupra celuilalt.

Insuficienta pregătire militară a țării era, fără îndoială, cunoscută de autoritățile militare și civile, astfel că ezitățile de a intra în acțiune, criticate de o parte a spectrului politic românesc, se explică și prin această stare de lucruri a armatei. Ca de obicei, în situații de criză s-au găsit și fonduri pentru acoperirea lipsurilor. Din decembrie 1912 până în iulie 1913 s-au votat credite extraordinare de peste 161 milioane de lei, iar bugetul Ministerului de Război a fost pentru exercițiul 1913/1914 de 82 de milioane lei (15% din bugetul total al statului). S-au efectuat și unele comenzi de materiale, cum ar fi, între altele, 50.000 pistoale, 130 de mitraliere, 36 baterii de tunuri de 75 și obuziere de 105, 124 trăsuri tehnice (224 existau de mai înainte), 45 trăsuri telegrafice, 14 stații Marconi, opt proiectoare fotoelectrice, 2.000 de bucătării de campanie și 9 laboratoare bacteriologice mobile. Evident, lipsurile acumulate în lunga perioadă de pace nu au putut fi acoperite.

Tensiunile crescând din Peninsula balcanică după încheierea primului război balcanic, izbucnirea celui de-al doilea, ca urmare a agresiunilor bulgare asupra foștilor aliați, au determinat autoritățile să ia în calcul mobilizarea forțelor militare, recurgerea la acțiunea armată. La propunerea guvernului, regele Carol I a semnat, la 20 iunie 1913, decretul de mobilizare¹⁹, acțiunea începând trei zile mai târziu. Mobilizarea a durat opt zile, finalizându-se la 28 iunie, ceea ce a constituit o surpriză pentru Bulgaria, care aprecia că durata ei va fi de circa două săptămâni. S-au mobilizat cinci corpuri de armată cu 15 divizii, dintre care cinci de rezervă, trei brigăzi de infanterie de rezervă, două divizii de cavalerie, o brigadă de călărași. Forța combativă era de 247 batalioane, 180 de baterii și 93 de escadroane. Efectivele mobilizate s-au ridicat la 460.000 de militari, 10.600 de ofițeri, 150.000 de cai.

Încadrarea, dotarea și instruirea forțelor mobilizate prezentau lacune serioase. Astfel, cele 27 regimente de infanterie de rezervă erau slab încadrate și nu aveau o coeziune organică. Regimentul de rezervă în momentul mobilizării avea un nucleu de cadre active format din: un ofițer superior, un căpitan, doi locotenenți și 11 grade inferioare. Lipsindu-le cadrul necesar și neavând comandanți din timp de pace, unele regimente de rezervă nu au putut mobiliza, iar altele și-au întâlnit comandanții abia în zona de concentrare a armatei sau pe timpul marșurilor spre acele raioane²⁰.

Întrucât permanentizarea infanteriei se realizase abia în anul 1908, unele contingente din componerea unităților de rezervă nu aveau instrucția completă. Din cauza lipsei de cadre, armata mobilizată avea numai 3.920 de ofițeri activi, restul necesarului fiind acoperit cu ofițeri de rezervă, dar nu toți aveau pregătirea

¹⁹ Monitorul Oficial, nr. 4.751 din 20 iunie 1913.

²⁰ C.N. Hârjeu, *op. cit.*, p. 100.

completă. De menționat că școala de ofițeri de rezervă s-a constituit abia în 1910, până la acea dată ofițerii de rezervă fiind pregătiți printr-un curs de șase luni, după care urmau unele concentrări mai scurte, destinate a menține și completa pregătirea²¹.

Ca urmare și alte arme (artileria, cavaleria și mai ales serviciile) au avut o slabă încadrare cu ofițeri mai ales cei inferiori sau subalterni, după cum erau numiți ei în epocă. Serviciile aveau o situație foarte grea, formațiunile acestora având o lipsă de 500 de ofițeri. A existat o disproporție între cadrul de pace și cel de război, ultimul fiind doar parțial acoperit cu mijloace. Echiparea militarilor mobilizați, mai ales a celor a celor din unitățile de rezervă, a fost deficitară, mulți fiind nevoiți să poarte hainele de acasă. Generalul Rosetti, la acea dată căpitan, comandant de companie în regimentul 34 infanterie „Constanța”, în *Mărturisirile* sale scria, că parcurgând întreaga regiune, a putut conconstata că „la unele servicii mulți ostași nu aveau ca echipament decât o capelă și un centiron. Unitățile de rezervă erau cu totul deficient echipate”²².

Situația este confirmată și de generalul I. Anastasiu, locotenent-colonel, comandant al regimentului III „Dâmbovița” nr. 22, care, în deplasarea spre Dunăre, a întâlnit în apropiere de Segarcea o formațiune sanitară, impresia fiind cât se poate de neplăcută: „oameni îmbrăcați pestriț, unii în haine militare, alții cu tunici de postav și cu pantaloni de casă, alții nu au militar decât capela pe cap, unii tunși, alții cu părul de bărbier”²³.

În concluzie, în războiul româno-bulgar din lunile iulie-august 1913, armata română a avut o capacitate combativă în acord cu posibilitățile demografice, materiale, economice și financiare ale statului român din acel moment. România a mobilizat efective numeroase, superioare adversarului său, dar marile unități se confruntau cu lipsuri în ceea ce privește încadrarea cu ofițeri activi, instruirea efectivelor, dotarea, mai ales în domeniul logistic și sanitar. Aceste neajunsuri au ieșit în evidență în cursul campaniei, trupele române confruntându-se cu o epidemie de holeră care a făcut un număr important de victime²⁴.

STĂRI DE SPIRIT

Criza din Peninsula balcanică și indecizia prelungită a autorităților de la București au creat o stare de așteptare înfrigorată în opinia publică românească.

²¹ Constantin Oprea, Dumitru Atanasiu, Victor Atanasiu, *Învățământul militar românesc. Tradiții și actualitate*, București, Editura Militară, 1986, p. 96–98. Prima instituție de acest tip s-a înființat în 1910, pe lângă Școala pregătitoare de ofițeri de infanterie activi din București. Ulterior, sistemul acesta s-a generalizat și la alte școli de ofițeri activi unde s-au organizat unități didactice pentru pregătirea ofițerilor de rezervă.

²² Radu R. Rosetti, *Mărturisiri, II (1907–1914)*, Colecția „Convorbiri literare”, 1941, p. 85.

²³ I. Anastasiu, *op. cit.*, p. 27.

²⁴ Ion Giurcă, *Epidemia de holeră din Bulgaria din anul 1913 – consecințe asupra armatei*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3–4/2013, p. 75–84. Numărul victimelor nu este cunoscut cu precizie. Alexandru Averescu menționează 1.087 de morți; Marele Stat Major operează cu 1.150 de persoane, iar alte surse vehiculează cifra de 2.000 de militari.

Tensiunile din societate au sporit și ca urmare a activității Partidului Național Liberal, care s-a pronunțat pentru o politică mai activă a statului român față de evenimentele ce se desfășurau la sudul Dunării. Cu alte cuvinte, lupta politică acerbă dintre opoziție și putere a contribuit la radicalizarea atitudinii unei părți a opiniei publice românești.

Pe acest fond a surprins pe toată lumea entuziasmul populației față de decretarea mobilizării, la unități prezentându-se mai mulți oameni decât cuprindeau tabelele de efective. După unele informații, numărul persoanelor sosite în cazărmi s-a ridicat la circa 900.000, aproape dublul efectivului mobilizat. Acest fapt se impune a fi subliniat cu tărie, întrucât clasa politică românească era foarte îngrijorată de reacția populației în cazul unei chemări la arme. „Lecțiile” anului 1907 erau proaspete, deoarece nu trecuseră decât șase ani de la represiunea răscoalelor țăranilor, iar chemarea lor la oaste putea să redeștepte amintiri dureroase. Nimic din toate acestea nu s-au întâmplat, entuziasmul populației impresionând pe toată lumea. În prima zi de mobilizare au sosit la unități 75% dintre rezerviști, față de 35% planificat, iar în a doua zi aproape toți ceilalți.

Un participant, Alexandru Lascarov-Moldoveanu, ofițer de rezervă, consemna: „Ceea ce fu covârșitor de însemnat, însă, fu trezirea, fu deșteptarea unei conștiințe care părea că nu exista, deși zăcea necunoscută în adâncuri. Trezirea aceasta a fost cea mai de seamă manifestare a spiritului românesc din cel de pe urmă pătrar de veac. [...] A fost o frenezie, o îmbătăre de sine; iar grija de cum va răspunde poporul, talpa, pieri cum piere negura firavă a soarelui. Și aici, în această grijă de cum va răspunde talpa și în îngrijorarea că nu va răspunde bine, aici stătea una din dureroasele noastre greșeli”²⁵.

Presa, indiferent de orientarea politică a publicațiilor, a fost unanimă în a consemna entuziasmul mulțimii la decretarea mobilizării. Ziarul „Universul” reținea, a doua zi după apariția decretului de mobilizare: „Ziua de ieri a fost zi de mare sărbătoare pentru toți românii. [...] Ziua de ieri nu înseamnă numai că țara a făcut din nou apel la brava și strălucita ei armată, de al căru eroism și patriotism n-a îndrăznit nimeni să se îndoiască vreodată, înseamnă și ceva mai mult: e ziua în care România a desmințit legenda că ar fi la ordinele cuiva și, în plină libertate de acțiune, a luat atitudinea ce se cuvine unui neam în istoria căruia nu există pagină de rușine sau lașitate”²⁶.

Și ziarul „Viitorul”, oficios al Partidului Național Liberal, aflat în opoziție, a salutat atât intervenția României, cât și răspunsul entuziast al zecilor de mii de cetățeni; a remarcat schimbarea aspectului Bucureștiului, care „s-a împânzit de uniforme”²⁷. Într-o serie de reportaje, ziarul a trecut în revistă modul cum s-a desfășurat mobilizarea în principalele orașe ale țării: Pitești, Ploiești, Bacău, Iași,

²⁵ Alexandru Lascarov-Moldoveanu, *Zile de campanie iunie-iulie 1913. Impresii, observații, caracterizări*, București, Stabiliment de arte grafice „Energia”, 1915, p. 8–9.

²⁶ „Universul”, 22 iunie 1913 (titlul articolului era *Mobilizarea s-a decretat*).

²⁷ „Viitorul”, 2 iulie 1913.

Craiova, Turnu Severin, Târgoviște etc. Pentru garnizoana Pitești, ziarul consemna: „Atâta entuziasm, atâta avânt, atâta dragoste de țară și neam s-a manifestat în zilele acestea, încât nu se mai găsește pereche în trecutul orașului nostru, iar ziua plecării trupelor a fost punctul culminant al întregii serii de manifestațiuni patriotice. Se îmbulzise pe strade, continua publicația, în tot lungul drumului ce-l urma armata, toată populația Piteștiului. Nici ora matinală, nici oboseala din ajun, nu a împiedicat nici pe femei, nici pe copii să vie în calea bravilor fii ai țării, care se duc să supuiе vrăjmașului cuvântul suveran al Patriei”²⁸.

Aceeași atmosferă a fost în toate garnizoanele mai mari sau mai mici ale țării, astfel că, dacă n-ar fi fost realitatea dramatică din sudul Dunării, te-ai fi întrebat unde pleacă marile unități române – la nuntă sau la război?

Mai trebuie subliniat că avântul războinic i-a cuprins și pe unii oameni politici, dintre care menționăm pe Ion I.C. Brătianu, Nicolae Filipescu, I.G. Duca, Nicolae Iorga ș.a.m.d. Înrolarea acestora a fost, însă, una de paradă, de imagine, nu lipsită de anumite conotații politice și de complicații pentru comandamentele armatei.

Concentrarea armatei pentru realizarea dispozitivului a început la 28 iunie 1913, deplasarea marilor unități și unități realizându-se cu trenul și prin marșuri pe jos. Acestea din urmă s-au desfășurat cu dificultate, datorită căldurii, prafului, ploilor, noroiului, raniței foarte grele de circa 40 de kg și bocancilor care, fiind noi, au cauzat răni soldaților²⁹. Asprimea acestor marșuri și greutatea întâmpinate au mai tăiat din entuziasmul inițial generat de anunțul mobilizării, astfel că la trecerea Dunării unele unități erau obosite și chiar descurajate.

Din punct de vedere al rezistenței fizice a masei de militari, lucrurile se prezentau mozaicat. Unitățile formate din oameni de la țară au trecut cu bine greutatea impusă de marșurile de la nord și sud de Dunăre. În schimb, acele unități formate din tineri din marile aglomerări urbane au avut dificultăți de a se adapta exigențelor unei campanii solicitante.

După trecerea fluviului, trupele au început să resimtă mari lipsuri în privința asigurării logistice, întrucât s-a prevăzut ca formațiunile de servicii să traverseze fluviul în etapa a doua, după unitățile combatante. În aceste condiții, procurarea mijloacelor de subzistență s-a realizat pe plan local. În cea mai mare parte din cazuri preluarea resurselor de la populația bulgară s-a făcut în mod corect, dar au existat și abuzuri din partea unor unități militare, exagerate considerabil de istoriografia bulgară după încheierea conflictului.

Un alt factor care a contribuit la înrăutățirea stării de spirit a militarilor români a fost epidemia de holeră, combătută timid la început de către autorități. Trebuie spus că extinderea epidemiei de gripă s-a datorat nu numai lipsei personalului medical și aparaturii, ci și slabei pregătiri și lipsei de disciplină a

²⁸ *Ibidem*, 4 iulie 1913.

²⁹ Alexandru Lascarov-Moldoveanu, *op. cit.*, p. 57–91.

corpului ofițeresc, dublată de cea a multor militari. Cantonamentele au fost alese fără un studiu prealabil amănunțit din punct de vedere medical, iar măsurile profilactice au fost încălcate cu bună știință (cazul toaletelor de campanie)

Mari nemulțumiri au cauzat și marșurile de întoarcere, mai ales că, în unele cazuri, itinerarele s-au suprapus peste cele inițiale sau ale altor mari unități, câteodată acestea fiind infectate cu holeră.

Un alt motiv de frustrare au fost carantinele la care au fost supuse unitățile înainte de intrarea în garnizoanele de reședință, carantine care au durat două-trei săptămâni, deși unele dintre ele nu au avut cazuri de holeră. În loc ca unitățile care au operat în sudul Dunării să fie primite la revenirea în țară cu manifestații de solidaritate și chiar bucurie de autorități și populație, ele s-au confruntat cu o atitudine foarte rece, militarii fiind ocoliți deoarece erau considerați „holerici”. Două exemple din multele ce se pot da. La Botoșani, căpitanii Cerbu și Ialovschi au amenințat cu împușcarea pe prefect și pe comandantul unității, datorită impunerii carantinei pentru regimentul 37 infanterie. La Turnu Măgurele, divizia 2 rezervă nu a fost primită deloc de autorități. De altfel, armatei nu i s-a rezervat o primire oficială nici în București. Nicolae Iorga scria că „În clipa când trei capitale primesc cu supreme onoruri pe învingători, ca și pe învinși, Bucureștii singuri, unde s-a dictat pacea, n-au curajul moral de a o face, pe lângă curajul fizic, care lipsește și acela...”³⁰.

Privind retrospectiv, se poate aprecia că 1913 reprezintă singura dată din istoria militară națională când armata nu a fost primită oficial în capitala țării. După războiul din 1877–1878 armata a defilat, la 8/20 octombrie 1878, pe podul Mogoșoaiei, care de atunci poartă denumirea de Calea Victoriei. La 1 Decembrie 1918, armata a revenit în capitală împreună cu familia regală și guvernul, regele Ferdinand primind bastonul de mareșal, primul mareșal din istoria armatei române. După încheierea campaniei de eliberare a Basarabiei, a nordului Bucovinei și a operației Odessa, la 8 noiembrie 1941, de ziua onomastică a regelui Mihai, s-a organizat o mare paradă militară. În sfârșit, la 23 august 1945, guvernul Petru Groza a organizat parada Victoriei. În august-septembrie 1913, după o carantină umilitoare, marile unități au intrat „pe furiș” în București, cu „izmenele în mână că li-e rușine bucureștenilor să ne primească oficial!”, după cum se exprima Alexandru D. Sturdza, unul dintre participanți cu unitatea sa, batalionul (regimentul) 6 vânători, la campania din vara anului 1913³¹.

³⁰ N. Iorga, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Atelierele Grafice „Socec”, 1914, p. 254.

³¹ Mihai I. Buttescu, *Vânătorii reginei Elisabeta. Memoriile unui ofițer din garda regală*, București, Editura Militară, 2012, p. 230; Pentru „cazul Sturdza”, care a trecut la inamic, încercând apoi să atragă în această aventură și trupele române din prima linie, a se vedea, Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, București, Editura Militară, 2011.

Dar, unul dintre cei mai importanți factori care au contribuit la modificarea stării de spirit a maselor de ostași a fost contactul cu realitățile de la sud de Dunăre. Deși nivelul de civilizație al populației bulgare nu era mai ridicat decât la nord de fluviu, totuși țărănul bulgar era proprietar pe bucata sa de pământ și lipseau marile latifundii și puternicele trusturi arendășești întâlnite în Regat. Desigur că această situație era rezultatul evoluției istorice specifice de la sudul Dunării, întinsă pe parcursul mai multor secole, teritoriul fiind precum se cunoaște sub stăpânirea Imperiului otoman, până către sfârșitul secolului al XIX-lea³².

Pornind și de la această constatare, toată lumea politică și nepolitică a conștientizat necesitatea unor măsuri pentru îmbunătățirea situației țărănimii. Unii oameni politici au și teoretizat că trebuie făcut *ceva* în acest sens. Numai că sintagma *ceva* trebuia să fie înlocuită cu *mult* sau *totul*. Cel mai bine a înțeles această problemă Partidul Național Liberal, ai cărui lideri au participat la războiul româno-bulgar, fie în calitate de ofițeri de rezervă (Vintilă Brătianu)³³, fie ca voluntari. I.G. Duca, participant la campania din sudul Dunării, nota că una din lecțiile acesteia era că „reforme sociale și politice nu mai puteau fi amânate”³⁴. De altfel, liberalii, prin liderul lor, Ion I.C. Brătianu, au și lansat la 8 septembrie 1913 apelul pentru declanșarea lor³⁵. Reveniți la guvernare, la 4 ianuarie 1914, ei au votat, practic, programul de reforme, dar aplicarea lui a fost amânată datorită izbucnirii războiului pe continentul european. Reformele au fost anunțate de regele Ferdinand, la Răcăciuni, în martie 1917, în contextul izbucnirii revoluției rusești. În lunile iunie–iulie din același an Parlamentul va modifica legea fundamentală și va legifera reformele agrară și electorală, care au fost materializate în primii ani de după război. Se poate spune că participarea armatei române la al doilea război balcanic, entuziasmul manifestat de masele de ostași, în fond țărani îmbrăcați în haina militară, la mobilizare și în timpul campaniei, au reprezentat elementul declanșator al reformelor structurale ale societății românești.

O altă dimensiune a stărilor de spirit postconflict o reprezintă conștientizarea necesității de a îmbunătăți situația armatei sub toate aspectele ei: structura organizatorică, dotarea și instruirea trupelor, sporirea numărului de ofițeri și perfecționarea pregătirii acestora etc.

Concluzia generală reținută la nivelul clasei politice și a militarilor a fost aceea a necesității întăririi armatei, caracterizată de Gheorghe Tătărescu, în celebrul său studiu *Relele organice ale armatei noastre*, drept „cea dintâi chestiune națională a neamului nostru”³⁶.

³² *The Cambridge History of Islam*, volume 2B, Cambridge University Press, 2008, p. 511–538.

³³ Pentru activitatea liderului liberal în această perioadă, a se vedea: Vintilă I.C. Brătianu, *Scrieri și cuvântări (ianuarie 1912 – decembrie 1914)*, vol. III, București, „Cartea Românească”, 1940.

³⁴ I.G. Duca, *Memorii. Neutralitatea. Partea I (1914–1915)*, volumul I, București, Editura Expres, 1992, p. 2.

³⁵ „Viitorul”, 8 septembrie 1913. Este vorba de scrisoarea deschisă a lui Ion I.C. Brătianu, care a bulversat clasa politică și opinia publică din Vechiul Regat.

³⁶ Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 18.

Dar, conștientizarea acestui demers nu a fost dublată de măsuri reale și eficiente, care să îmbunătățească stările de lucruri. „Victoria ușoară” a reprezentat un adevărat tranchilizant pentru clasa politică și *establishment*-ul militar, care s-au complăcut în iluzia că în „războiul cel mare” lucrurile vor sta la fel. A fost o lecție neînvățată, care a reconfirmat principiul că armatele, cu referire specială la corpul de comandă, se pregătesc mai întotdeauna pentru „războiul care a trecut”.

THE ROMANIAN ARMY IN 1913.
OPERATIONAL CAPACITY AND STATES OF MIND

Abstract

Romania's participation in the Second Balkan War is commonly perceived mainly through its politico-diplomatic dimension and less for its military aspects; the actions of the Romanian Army at the South of Danube were in fact confined to a certain historiographical shadow. Up to a point, that fact is normal, considering the absence of direct military confrontations, the entire action consisting only in a strategic march through the enemy territory.

The Romanian participation in the Second Balkan war was perceived in a contradictory manner: either as a great deed of arms, or as a “military stroll”.

Starting from these contradictory appraisals, and making use of recent investigations in the military and civilian archives, this paper attempts to assess the operational capacity of the Romanian army, in the particular situation of the Bulgarian lack of action.

The paper also tries to assess the state of mind of both the officers and soldiers, in the beginning of the campaign, and in the end of the campaign as well. Eventually, the paper points out the most important “lessons (not) learned” of this military endeavour, which should have constituted a “preamble” to the “war of unification”, launched on August 15/28, 1916.

Keywords: Second Balkan War, Romanian Army, Mihail Sadoveanu, Constantin Argetoianu, I. Anastasiu, Alexandru Averescu.